

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМООРГАНІЗАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Клюйко Леся Федорівна,

аспірант

Волинського національного університету імені Лесі Українки

У статті здійснено теоретичний аналіз психологічних особливостей самоорганізації особистості; емпірично досліджено взаємозв'язок здатності до самоорганізації та успішності навчальної діяльності студентів.

Ключові слова: особистість, самоорганізація, самостійність, успішність, самоконтроль.

Kliuiko Lesia. Psychological features of self-organization of higher education seekers as a factor of successful learning activity

Theoretical analysis of psychological peculiarities of self-organization of a personality has been made in the article. Self-organization is a principle of personal work organization, which is based on the necessity of using rational techniques in everyday work, methods of planning and working hours distribution. Personal self-organization of a student in educational activity represents an orderly set of goals and motives of self-development. The effectiveness of educational process is ensured by many factors, determinant among them is a student's ability to self-dependent acquisition of new knowledge on different stages of professional development, etc.

The interrelation between the ability to self-organization and success of students educational activity has been empirically studied. It has been determined, that ability to self-organization and level of students volitional efforts are associated with success indicators of educational activity: those students with higher level of success of educational activity have more developed volitional abilities, are more purposeful, assertive and self-organized than those students who have an average and low level of success.

Key words: personality, self-organization, independence, success, self-control.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку держави особливого значення набувають високі вимоги до професійної підготовки студентів, зокрема, це стосується здатності і готовності майбутніх фахівців актуалізувати власні внутрішні ресурси самоорганізації, що забезпечує відносну автономність, незалежність і самореалізацію особистості.

Самоорганізація – принцип організації особистої праці, що полягає в необхідності використання у повсякденній роботі раціональних прийомів і методів планування і розподілу робочого часу. Ефективність освітнього процесу забезпечується багатьма факторами, визначальними серед яких є здатність студента до самостійного здобуття нових знань на різних етапах професійного становлення. Найважливіша особливість процесу самоорганізації полягає в здатності акумулювати і використовувати минулий досвід, що поза сумнівом виступає цілеспрямованим

процесом. Самоорганізація повинна виходити на психологічно точніший рівень – рівень самоврядування, що веде до співтворчості студента і викладача. Тому самоорганізація студента, її усвідомленість, цілеспрямованість відіграє надзвичайно важливу роль у навчальному процесі; вона є вершиною у розвитку особистості студента, досягнення її соціально-психологічної та творчої зрілості [3]. Саме це і актуалізує дослідження самоорганізації студентів як чинника успішної навчальної діяльності.

Метою статті є теоретичний аналіз та емпіричне дослідження психологічних особливостей самоорганізації студентів як чинника успішної навчальної діяльності.

Результати теоретичного дослідження. Поняття самоорганізація як здатність особистості самостійно й усвідомлено організовувати свою діяльність було сформульовано в 70–80-х рр. ХХ ст. Проблема теорії самоорганізації знайшла

своє відображення в роботах зарубіжних (В. Буданов, Т. Григор'єва, В. Данилов, Н. Клімонтовіч, А. Князева, С. Курдюмов, Г. Малінецькій, І. Пригожин, І. Рузавин, Г. Хакен та ін.) та українських вчених (І. Добронравова, І. Єршова-Бабенко, В. Лутай, А. Свідзинський та ін.).

Вивчення наукової літератури з проблеми дослідження дає підстави стверджувати, що самоорганізація тісно пов'язана з психологічними особливостями особистості, що акумулюються в такому понятті, як Я-концепція, яку розглядаємо як усталену систему знань, уявлень і переживань особистості, у яких відображається її відчуття власної унікальності та емоційно-оціночне ставлення до всього того, що вона включає у своє духовне «Я», психічне «Я», соціальне «Я» і фізичне «Я» [3].

Коригувати власні дії особистість здатна під час самоаналізу: індивід аналізує власні судження, переживання, потреби та вчинки.

Самооцінка виступає важливим регулятором поведінки особистості, оскільки відбувається оцінка особистістю самої себе, власних можливостей, якостей та місця серед інших людей. Поняттям «самоконтроль» визначаються особливі дії, предметом яких є власні стани та властивості людини як суб'єкта діяльності, спілкування й самосвідомості. Центральною ланкою самоконтролю є управління змістом власної свідомості, тим, що суб'єкт вважає частиною свого «Я» [2]. Отже, здатність особистості до саморегуляції, самоаналізу, самоконтролю безпосередньо впливає на рівень розвитку самоорганізації навчальної діяльності.

Важливість і актуальність проблем самоорганізації навчальної діяльності студентів підтверджують факти численних досліджень. Складність вирішення питань формування умінь самоорганізації в умовах вищої школи автори пояснюють, з одного боку, тим, що студент заохочується до навчання, до професійної діяльності цілим комплексом мотивів. З іншого боку, викладачі, маючи численні рекомендації з формування окремих мотивів (інтерес до предмету, мотиви професійної діяльності, досягнення, створення ситуації успіху), не співвідносять їх з самоорганіза-

цією, а отже, не уявляють, що формування самоорганізації відбувається в єдності – як певної цілісної властивості особистості.

Особистісна самоорганізація студента в навчальній діяльності представляє упорядковану сукупність цілей і мотивів саморозвитку. Успішність навчання визначається такою психічною властивістю, як здібність до навчання. Під цим розуміють як особистісні особливості так і весь інтелектуальний потенціал людини. В процесі самоорганізації відбувається якісна стрибкоподібна зміна стану системи. Самоорганізація пов'язана із самовизначенням, оскільки воно розглядається як заснований на вільному волевиявленні вибір людиною власного життєвого шляху, свого місця в суспільстві, способу життя та видів діяльності [2]. В студента під час навчальної діяльності формуються такі уміння: самостійно розподіляти час, висувати цілі власної діяльності, які ведуть до успішного досягнення кінцевої мети, відбирати більш ефективні форми і методи засвоєння навчального матеріалу, аналізувати й корегувати власну навчальну діяльність з урахуванням виявлених у процесі роботи помилок і недоліків, займатися самоконтролем отриманих результатів й набувати вмінь самостійно порівнювати власний рівень набутих знань з певними вимогами, які висуваються до фахівця певного рівня з тієї чи іншої дисципліни.

Тому процес самоорганізації є невід'ємним компонентом комплексної системи педагогічного впливу, яка також включає само-навчання, самоуправління, самоконтроль, самооцінку. Всі ці компоненти включені до процесів організації самостійної навчальної діяльності студентів [1]. Самоорганізація розглядається у зв'язку з різними аспектами професійної діяльності, до числа яких належать: формування навичок здійснення професійної діяльності, організація самостійної роботи студентів, формування й удосконалення само-освітньої діяльності, самовиховання, самореалізація особистості в діяльності.

Становлення суспільно активної та гармонійно розвиненої особистості великою мірою залежить від особистих зусиль самої людини, орієнтованих на самовдосконалення та самореалізацію як неодмінну умову досягнення успіху у житті. А. Мар-

ченко робить спробу виявити механізми соціальної самоорганізації студентів, її основні форми, сфери та наслідки, а також чинники соціального престижу соціальної самоорганізації студентів в університетському середовищі, які, зокрема, поділяє на зовнішні й внутрішні, об'єктивні й суб'єктивні, основні й додаткові. До зовнішніх чинників автор відносить політичну ситуацію в країні (наявність політичних свобод, ступінь стабільності політичної системи) та політичну ситуацію в світі (студентська активність, часто протесаного характеру, в різних країнах). Внутрішні чинники студентської самоорганізації – політика університету (орієнтація на розвиток студентської активності та самоорганізації, дотримання прав і свобод студентів тощо), попередній досвід студентської самоорганізації в університеті. Всі вказані чинники за своєю природою є відносно об'єктивними; до суб'єктивних належать індивідуальні настрої студентів, їх ставлення до окремих студентських організацій та самоорганізації загалом. До обох видів чинників впливу на студентську самоорганізацію належать ресурси, які надаються учасникам студентських об'єднань (інформаційні, фінансові, соціальні тощо).

На думку В. Давидова, у студентські роки навчальна діяльність набуває дослідницького характеру і може бути названа навчально-пізнавальною діяльністю. О. Ішков зазначає, що в процесі самоорганізації беруть участь вольові зусилля, спрямовані на мобілізацію власних сил і концентрацію активності.

Аналіз результатів дослідження.

Емпіричне дослідження проводилося на базі факультету психології та соціології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Вибірку склали 45 студентів II-III курсів віком від 18 до 20 років. Студенти були поділені на три групи: до першої ввійшли 15 студентів, які мали високий рівень навчальної успішності; до другої – 15 студентів, які мали середній рівень успішності; третю групу склали 15 студентів, які мали порівняно низький рівень успішності.

Для проведення емпіричного дослідження самоорганізації студентів ми підібрали опитувальники «Діагностика особливостей самоорганізації» та «Само-

організація діяльності». В якості ще одного діагностичного критерію виступити показники успішності навчальної діяльності студентів за останні дві навчальні сесії.

Опитувальник «Діагностика особливостей самоорганізації» має інтегральну шкалу та шість приватних шкал, які характеризують рівень розвитку одного особистісного компонента самоорганізації (вольові зусилля) і п'ять функціональних компонентів: цілеспрямованість, аналіз ситуації, планування, самоконтроль та корекція. Результати дослідження за даною методикою показали, що у першій групі досліджуваних, які мають високий рівень успішності, найвищі показники отримано за шкалами «Цілеспрямованість» (70 %) та «Вольові зусилля» (70 %). Порівняно високі показники також отримані за шкалами «Аналіз ситуації» (50 %), «Планування» (55 %) та «Самоконтроль» (53 %). За шкалою «Корекція» отримано середній показник – 40 %. Рівень самоорганізації досліджуваних першої групи становить 56 %. Такі результати можуть свідчити про високий рівень розвитку навичок прийняття та утримання мети, вольових зусиль, які відображають рівень розвитку навичок регуляції людиною власних дій, психічних процесів і станів. Досліджуваним характерний середній рівень особливостей самоорганізації, а це свідчить про середній рівень розвитку навичок планування особистої діяльності.

Друга група досліджуваних, які мають достатній рівень успішності показала такі результати: показники за шкалами «Цілеспрямованість» та «Вольові зусилля» становлять 68 % і 66 % відповідно. Середні показники отримано за шкалами «Аналіз ситуації», «Планування» та «Самоконтроль» (в межах від 52 % до 48 %), за шкалою «Корекція» – 38 %. Рівень самоорганізації досліджуваних цієї групи становить 53 %. Досліджуваним також характерний середній рівень розвитку навичок планування особистої діяльності. В них є характерним достатній розвиток вольових якостей, вони при потребі можуть долати труднощі, що виникають в них на шляху до поставленої мети.

Третя група досліджуваних, яка має низький рівень розвитку успішності показала такі результати: найвищий показник

отримано за шкалою «Вольові зусилля» – 58 %. За всіма іншими шкалами отримано знижені показники (в межах від 47 % до 30 %), а це може свідчити про знижений рівень розвитку навичок корекції своїх цілей, способів аналізу суттєвих обставин, плану дій, критеріїв оцінки, форм самоконтролю та вольової регуляції й поведінки в цілому.

Отже, проаналізувавши дані емпіричного дослідження за методикою «Діагностика особливостей самоорганізації» встановлено, що здатність до самоорганізації та рівень вольових зусиль студентів мають зв'язок з показниками успішності навчальної діяльності: чим вищий рівень самоорганізації та вольових зусиль, тим вищий рівень успішності у навчанні.

Опитувальник «Самоорганізація діяльності» призначений для діагностики сформованості навичок тактичного планування і стратегічної цілеспрямованості особливостей структурування діяльності самоорганізації. Даний опитувальник дозволяє оцінити такі шкали: «Планомірність», «Цілеспрямованість», «Наполегливість», «Фіксація», «Самоорганізація», «Орієнтація на теперішнє». Результати дослідження за даною методикою засвідчили, що у студентів першої групи найвищий показник (70 %) за шкалою «Самоорганізація», за шкалою «Цілеспрямованість» – 65 %, за шкалами «Планомірність», «Наполегливість» та «Орієнтація на теперішнє» – 60 % і 55 % за шкалою «Фіксація». Тому, можна стверджувати, що студенти першої групи володіють високим рівнем самоорганізації і при плануванні своєї роботи схильні користуватися допоміжними засо-

бами (щоденником, планом розпорядку дня). Вони цілеспрямовані, знають те чого хочуть та впевнено ідуть до своєї мети. Низькі бали за шкалою «Фіксація» можуть характеризувати досліджуваних як таких, що легко переключаються з одного виду діяльності на інший, але в деяких ситуаціях їх можна сприймати непослідовними та необов'язковими.

У другій групі та третій групі досліджуваних отримано нижчі середніх та низькі показники за всіма шкалами (23–20 %). Це може свідчити про те, що студентам другої і третьої групи не завжди легко вдається спланувати свою роботу, вони схильні відволікатися на інші справи, їм важко прикладати вольових зусиль для доведення початої справи. Вони схильні більше цінувати психологічне минуле чи майбутнє ніж те, що відбувається тут і зараз.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Здійснивши теоретичний аналіз існуючих джерел встановлено, що самоорганізація базується на глибинних внутрішніх мотивах, особистісних інтересах та здібностях студентів. На процес самоорганізації студента впливають зовнішні та внутрішні чинники. За результатами проведеного емпіричного дослідження було виявлено, що здатність до само-організації та рівень вольових зусиль студентів мають зв'язок з показниками успішності навчальної діяльності: ті студенти, у яких високий рівень успішності навчальної діяльності мають більш розвинені вольові здібності, є більш цілеспрямованими, наполегливими та самоорганізованими, ніж ті студенти, які мають середній та низький рівні успішності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дуднік Н. Уміння професійної самоорганізації як засіб підвищення адаптованості першокурсників до умов навчання у вищій школі. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2009. Вип. 25. Ч. 4. С. 81–88.
2. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. Посібник. К. : Либідь, 2002. 304 с.
3. Малихін О. В. Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних закладів : теоретико-методологічний аспект : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. 307 с.

REFERENCES:

1. Dudnik N. Uminnia profesiinoi samoorganizatsii yak zasib pidvyshchennia adaptovanosti pershokursnykiv do umov navchannia u vyshchii shkoli / Dudnik Nina // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia pedahohichna. – 2009. – Vyp. 25. Ch. 4. – S. 81 – 88.

2. Zaniuk S. S. Psykholohiia motyvatsii : navch. posibnyk / Serhii Stepanovych Zaniuk. – K. : Lybid, 2002. – 304 s.

3. Malykhin O. V. Orhanizatsiia samostiinoi navchalnoi diialnosti studentiv vyshchychk pedahohichnykh zakladiv : teoretyko-metodolohichni aspekt : monohrafia / Oleksandr Volodymyrovych Malakhin. – Kryvyi Rih : Vydavnychi dim, 2009. – 307 s.